

Maria S t r a ś - R o m a n o w s k a, Bogna B a r t o s z, Magdalena Ż u r k o (red.), *Badania narracyjne w psychologii* (ss. 352) oraz *Psychologia małych i wielkich narracji* (ss. 336), Warszawa: ENETEIA 2010

Wzrastające zainteresowanie tematyką narracji w psychologii związane jest prawdopodobnie z faktem, iż jest ona instrumentem wielu kontaktów międzyludzkich. Samo pojęcie narracji zdaje się pojawiać coraz częściej zarówno w psychologii, jak i innych naukach społecznych. Pojęcie to także jest coraz częściej obecne w życiu codziennym i w mowie potocznej. Pomimo tych tendencji, na polskim rynku wydawniczym nowości psychologicznych nadal daje się zauważyć pewien niedostatek książek dotyczących bezpośrednio tej tematyki. Dlatego też pojawienie się nowych publikacji z tej dziedziny wpływało jak najbardziej z potrzeby głębszego poznania i analizy zjawiska.

Obydwie pozycje, które są przedmiotem tej recenzji, dotyczą tematyki narracji osobistych w psychologii i obszernie przedstawiają powyższą tematykę, uwzględniając różne ujęcia metodologiczne. Książki powstały na podstawie referatów z V Konferencji Narracyjnej, zatytułowanej „Życie Człowieka w Wielkich i Małych Narracjach”, która odbyła się w dniach 27-29 września 2007 roku. Recenzja dotyczy obydwu pozycji jednocześnie, gdyż opisują one dobrze zjawisko narracji zarówno od strony teoretycznej, bliższej nauce, jak i praktycznej – bliższej człowiekowi. Wzajemnie więc się uzupełniają. Warto jednak nadmienić, iż nie rozdzielają one teorii od praktyki, które w rzeczywistości nieustannie się przeplatają, ale raczej pokazują, iż w rozwoju nauki zarówno jedno, jak i drugie ma swoje miejsce i wkład. Jest to cenny walor książek, gdyż komplementarność ludzkich opowieści i teorii o nich pozwoli na pełniejsze i bardziej trafne ujęcie tematu.

W założeniu pierwsza książka miała opisywać różne podejścia do badań i teorii charakterystyczne dla psychologii narracyjnej, a druga miała skupiać się głównie na przedstawieniu i analizie narracji dotyczących wybranych tematów oraz na tym, jaką rolę mogą one odgrywać w kulturze i życiu człowieka. W gruncie rzeczy, niemożliwa jest całkowita izolacja tych dwóch zagadnień, więc w obydwu książkach przeplatają się one. Obydwie z przytoczonych pozycji charakteryzują się ponadto dobrym i syntetycznym rozdziałem wprowadzającym, którego celem jest zapoznanie czytelnika z tematyką poruszaną w dalszych rozdziałach oraz wprowadzenie do nich. W przypadku pozycji *Badania narracyjne w psychologii* jest to rozdział autorstwa Katarzyny Stemplewskiej-Żakowicz i Bartosza Zalewskiego, który odnosi się do opisu samego pojęcia narracji i jej struktury w zależności od różnych ujęć teoretycznych, a w pozycji *Psychologia małych i wielkich narracji* – rozdział autorstwa Marii Straś-Romanowskiej dotyczący tego, czym tak naprawdę są małe i wielkie narracje oraz jakie jest ich znaczenie w kulturze i życiu jednostki, a także wzajemnych zależności pomiędzy tymi dwoma rodzajami narracji.

Szczególnie wartościowym elementem pozycji *Badania narracyjne w psychologii* jest opis metod badań narracyjnych, bardzo użyteczny dla badaczy, którzy pracują w podejściu narracyjnym. Może on stanowić źródło wielu ciekawych inspiracji przy planowaniu badań. Metody badań narracyjnych opisane w książce można podzielić na trzy główne grupy. Pierwsza z nich to metody lingwistyczne, najwyraźniej zarysowane w części pierwszej, poświęconej między innymi komputerowym badaniom narracji. Stanowią one dobry fundament do prowadzenia dalszych analiz psychologicznych. Istotną

rzeczą jest tu zaprezentowanie szerokich możliwości, jakie daje zastosowanie programów komputerowych w badaniach narracyjnych, wraz ze szczegółowym opisem konkretnych technik i przykładów, jak np. program Atlas.ti. Tematyki tej dotyczą przede wszystkim rozdziały autorstwa Władysława Jacka Paluchowskiego oraz Magdaleny Budziszewskiej.

Drugą grupę stanowią metody literackie, opisane w części pierwszej i drugiej *Badan narracyjnych w psychologii*. Inspiracje literackie stanowią znaczny wkład w spojrzenie na poruszaną tematykę, ponieważ mogą dawać inspiracje do szerszego i bardziej wszechstronnego spojrzenia na psychologię narracyjną. Choć być może literatura nie dostarcza do końca narzędzi do badania zjawisk psychologicznych, to może kierować naszą uwagę na obszary wcześniej niezauważane. Szczególnie interesująca wydaje się metoda wielostopniowej analizy i interpretacji hermeneutycznej materiału empirycznego autorstwa Ewy Kruchowskiej.

Trzecia grupa metod to metody fenomenologiczne, przytoczone głównie w części drugiej i trzeciej omawianej publikacji. Część druga opisuje różne problemy psychiczne, takie jak poczucie wpływu na otaczającą rzeczywistość czy wpływ narracji na poszerzenie wiedzy o własnych emocjach, i wydaje się bliżej zastosowania wiedzy o narracjach w pracy psychologicznej. W części trzeciej natomiast tematyka dotyczy głównie tożsamości człowieka i aspektów narracyjnych teorii dialogowego ja. Koncentruje się ona przede wszystkim na roli narracji w życiu człowieka i wzajemnych relacjach między różnymi narracjami, a także na sposobie organizowania doświadczenia w tożsamość. Opisuje ona więc zastosowanie narracji zarówno w badaniach osobowości, jak i w procesach tworzenia tożsamości człowieka.

Wielość podejść teoretycznych powoduje, iż tematyka psychologii narracji zostaje ujęta z różnych perspektyw i tradycji naukowych charakterystycznych dla psychologii osobowości, psychologii rozwojowej, analiz literackich, psycholingwistyki czy nawet informatyki i statystyki. Wzbogaca to wiedzę na poruszany temat o ciekawe i ważne spostrzeżenia. Pozwala także na bardziej globalne i wieloaspektowe spojrzenie na tematykę, lepsze jej zrozumienie oraz dostrzeganie analogii w różnych dziedzinach wiedzy poświęconej temu zjawisku.

Zgodnie z tym, jak zostało to opisane w pierwszym rozdziale *Psychologii małych i wielkich narracji*, małe narracje, inaczej zwane indywidualnymi, to te, które każdy z nas tworzy codziennie. Wielkie narracje to natomiast takie, które oddziałują na społeczeństwo i całą kulturę, jak również są dla wielu różnych ludzi w pewnym stopniu wspólne. Analizowano tu narracje także w kontekście różnych doświadczeń człowieka, jak np. doświadczenia ojcostwa i relacji rodzinnych, oczekiwania na narodziny dziecka, prowadzenia przedsiębiorstwa itp. Całość drugiej książki składa się z czterech części.

Część pierwsza dotyczy tematyki wielkich narracji i koncentruje się głównie na problematyce moralnej, a także na religijnym oddziaływaniu narracji, zwłaszcza narracji Jana Pawła II. Już podczas czytania spisu treści pojawia się tu pewien dysonans i zastanowienie wzbudza umieszczenie obok siebie rozdziałów opisujących doświadczenie zła i obraz diabła w narracjach z narracjami papieskimi. Choć to działanie stanowiło prawdopodobnie próbę ukazania roli narracji w rozumieniu i tworzeniu się pojęć dobra i zła, to faktycznie stanowi to duży kontrast. Dzieje się tak zapewne dlatego, iż czytelnik sku-

pia się w dużej mierze nie na treści lub genezie narracji na temat dobra i zła, ale na głównych postaciach tych narracji, stanowiących spore przeciwieństwa.

Część druga skupia się głównie na małych narracjach. Poruszana tu tematyka dotyczy przede wszystkim tematycznych narracji autobiograficznych kobiet i mężczyzn w tworzeniu narracji rodzinnej, doświadczenia ojcostwa w narracjach, narracji na temat dzieci czy czynników narracyjnych wspierających przedsiębiorczość. Wartościowe jest to, iż podane przykłady dotyczą doświadczeń powszechnych dla większości ludzi, którym to właśnie ci ludzie mogą nadawać odmienne interpretacje.

Część trzecia skupia się przede wszystkim na trudnych i traumatycznych doświadczeniach. Zawarte w niej rozdziały dotyczą tożsamości narracyjnej w chorobie nowotworowej, wielkich narracji w schizofrenii, wzorów relacyjnych w relacjach mężczyzn homoseksualnych, narracji o miłości osób antyspołecznych, narracji w kontekście niepełnosprawności czy narracji w sytuacjach cierpienia. Wydaje się, iż ujęcie tej tematyki w sposób narracyjny pozwala na znalezienie wspólnych aspektów doświadczeń przeżywanych przez cierpiące osoby, nie rezygnując jednocześnie z ich indywidualnych i niepowtarzalnych doświadczeń i przeżyć.

Część czwarta natomiast ukazuje terapeutyczny i kulturotwórczy aspekt narracji, a zwłaszcza jej rolę w osiąganiu autonomii, jak i możliwości oddziaływania narracji w różnych przekazach kulturowych na przykładzie mangi i anime. Choć pozornie te dwa rozdziały wydają się oddalone, to dobrze ukazują, jak wyraźnie zmiana w człowieku i różne sposoby jej wywołania mogą być odczytywane i opisywane w sposób narracyjny.

Cechą wspólną całej opisywanej pozycji jest to, iż w centrum zainteresowania pozostaje tu człowiek i jego uniwersalne, ponadczasowe, jak i indywidualne, i niepowtarzalne dylematy mające miejsce w szerszym kontekście społecznym i kulturowym. Choć wynika to z paradygmatu badawczego, to podmiotowe podejście jest niewątpliwą zaletą tej pozycji w czasach, gdy coraz częściej psychologia wykorzystywana jest, aby oddziaływać na człowieka bez próby jego głębszego zrozumienia.

Na uwagę zasługuje język, jakim napisane są obie książki. Pomimo swojej naukowości, nie tracą one nic z przystępności i można je polecić zarówno osobom zaznajomionym z tematem, jak i psychologom dopiero rozpoczynającym eksplorację tej dziedziny. Jest to w dużym stopniu zasługą dobrego wprowadzenia teoretycznego w obydwu pozycjach. Niemniej jednak są to publikacje naukowe dotyczące specyficznego zagadnienia, stąd trudno je polecać czytelnikom szukającym poradnika czy książki popularnonaukowej. Pomimo to, iż odległość czasowa pomiędzy konferencją, na podstawie której wydano książki, a datą ich wydania wynosi około trzy lata, to i tak tematy dotyczące psychologii narracji pozostają ciągle obiektem zainteresowania wielu badaczy. Świadczy o tym chociażby duża rola psychologii narracji w głównych, aktualnie obowiązujących nurtach osobowości, zwłaszcza teoria i badania D. McAdamsa. Niektóre poruszane tematy są nadal obecne w świadomości ludzkiej, jak na przykład tematyka wielkich narracji Jana Pawła II czy ponadczasowe narracje rodzinne. Jest to więc „obowiązkowa” pozycja zarówno dla osób związanych z inną niż psychologia nauką, a zainteresowanych tematem psychologii narracji, jak i psychologów, którzy głębiej pragną poznać ten temat.

*Lukasz Zaborek
Instytut Psychologii
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*